

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

LEGAL LIABILITY FOR CORRUPTION OFFENSES IN PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF HEALTHCARE

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань юридичної відповідальності за корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я в Україні. Автором визначено, що проблема корупції у медичній сфері має не лише економічні, але й вагомні соціальні наслідки, адже вона підриває довіру громадян до медичних установ, медичного персоналу, та державної системи загалом. Проведений аналіз чинного законодавства та практики його застосування виявив низку проблемних аспектів юридичної відповідальності за корупційні правопорушення, серед яких: нечіткість визначення складів правопорушень, наявність правових колізій та прогалин, недостатня узгодженість у діяльності правоохоронних, контролюючих органів та керівництва медичних закладів. Визначено, що існуючі механізми юридичної відповідальності не завжди дозволяють ефективно притягати до відповідальності винних осіб, що вимагає їх комплексного удосконалення. Обґрунтовано, що перспективними напрямами вдосконалення юридичної відповідальності за корупційні правопорушення у медичній сфері мають стати: чіткіше нормативно-правове регулювання, вдосконалення процедур контролю та аудиту, посилення координації між державними органами, а також активізація правопросвітницької діяльності серед медичних працівників та громадськості. Особлива увага має бути приділена запровадженню сучасних інформаційних технологій, які дозволяють підвищити прозорість та ефективність протидії корупції. Автором запропоновано комплекс заходів щодо покращення механізмів притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення, що дозволить суттєво знизити рівень корупції у медичній сфері, підвищити довіру населення до системи охорони здоров'я, а також створити умови для забезпечення права громадян на якісну та доступну медичну допомогу.

Ключові слова: юридична відповідальність, корупційні правопорушення, охорона здо-

ров'я, антикорупційна політика, правове регулювання, медична діяльність, корупційні ризики.

The article is devoted to the study of current issues of legal liability for corruption offenses in the healthcare sector in Ukraine. The author determines that the problem of corruption in the medical sector has not only economic, but also significant social consequences, although it undermines the trust of citizens in medical institutions, medical personnel and the state system as a whole. The analysis of the current legislation and the practice of its application revealed a number of problematic aspects of legal liability for corruption offenses, including: the lack of definition of offenses, the presence of legal conflicts and gaps, the lack of coordination in the activities of law enforcement, regulatory bodies and management of medical institutions. It is indicated that the existing mechanisms of legal liability cannot always effectively bring guilty persons to justice, which requires their comprehensive improvement. It is substantiated that promising areas for improving legal liability for corruption offenses in the medical sector should be: clearer regulatory and legal regulation, improvement of control and audit procedures, strengthening coordination between state bodies, as well as intensification of legal education activities among medical professionals and the public. Particular attention should be paid to the introduction of modern information technologies that can increase the transparency and effectiveness of combating corruption. The author proposes a set of measures to improve mechanisms for bringing corruption offenses to justice, which will significantly reduce the level of corruption in the medical sector, increase public confidence in the health care system, and create conditions for ensuring the rights of citizens to high-quality and affordable medical care.

Key words: legal liability, corruption offenses, health care, anti-corruption policy, legal regulation, medical activities, corruption risks.

УДК 342.9:351.77:343.35(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2024.43.33>

Палагнюк К.В.,
к. мед.наук,
магістр публічного управління
та адміністрування

Постановка проблеми. Корупція у сфері охорони здоров'я є однією з найбільш суспільно небезпечних форм зловживання владою, оскільки вона безпосередньо зачіпає життєво важливі інтереси людини і суспільства. Зважаючи на специфіку сфери охорони здоров'я, корупційні правопорушення тут не лише спричиняють економічні збитки державі, а й підривають довіру громадян до медичних установ, лікарів та до системи публічного управління загалом. Особливу небезпеку становить те, що корупція у цій сфері нерідко створює загрози життю і здоров'ю громадян, адже неякісні медичні послуги, що виникають

через корупційні зловживання, можуть мати незворотні наслідки.

Однак, незважаючи на значну увагу держави до антикорупційної політики, існуючі правові механізми притягнення до юридичної відповідальності за корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я не є достатньо ефективними. На практиці залишається чимало прогалин у правозастосуванні, які ускладнюють виявлення, документування та притягнення до відповідальності за корупцію в медичній сфері. Це пов'язано з недосконалістю законодавчої бази, неоднозначністю у визначенні складів корупційних правопору-

шень, недостатньою координацією між правоохоронними та контролюючими органами, а також відсутністю ефективних механізмів внутрішнього контролю та аудиту.

Таким чином, постає актуальна потреба у вивченні проблем юридичної відповідальності за корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я, аналізі чинного законодавства, а також формулюванні конкретних рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання цієї сфери.

Метою статті є дослідження особливостей юридичної відповідальності за корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я, виявлення проблемних аспектів застосування чинного антикорупційного законодавства України, а також розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення механізмів притягнення до юридичної відповідальності у сфері медичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я є важливим елементом державної антикорупційної політики, спрямованої на забезпечення законності, прозорості та ефективності функціонування медичних установ і органів управління ними. Водночас практика свідчить, що нормативне регулювання цієї сфери все ще залишається недостатньо ефективним, що породжує численні проблеми в правозастосовчій діяльності. Насамперед це зумовлено недосконалістю чинного законодавства, яке, незважаючи на певні позитивні зміни останніх років, продовжує містити низку прогалин і колізійних норм.

В українському законодавстві юридична відповідальність за корупцію охоплює адміністративні, дисциплінарні, кримінальні та цивільно-правові аспекти. Проте специфіка сфери охорони здоров'я обумовлює необхідність особливого підходу, який би враховував як суспільну важливість медичної допомоги, так і специфічний характер зловживань, пов'язаних з наданням медичних послуг, державними закупівлями у сфері медицини, розподілом лікарських засобів та інших ресурсів. Внаслідок цього виникають труднощі у чіткому визначенні складів правопорушень, кваліфікації дій медичних працівників та посадових осіб закладів охорони здоров'я.

Міністерство охорони здоров'я України розробило та впровадило Антикорупційну програму на 2023-2024 роки, яка спрямована на створення ефективної системи запобігання та протидії корупції в медичній сфері. Ця програма передбачає заходи щодо мінімізації корупційних ризиків, підвищення прозорості

та підзвітності діяльності медичних установ, а також формування культури нетерпимості до корупції серед медичних працівників [1].

Кабінет Міністрів України активно впроваджує заходи для посилення боротьби з корупцією, зокрема в медичній галузі. Завдяки імплементації базових антикорупційних законів було посилено юридичну відповідальність за порушення вимог щодо декларування доходів і майна, що сприяє підвищенню прозорості та підзвітності посадових осіб у сфері охорони здоров'я [2].

Однією з ключових проблем, що потребує вирішення на законодавчому рівні, є нечіткість та неоднозначність правових формулювань, що визначають ознаки корупційних злочинів і адміністративних правопорушень. Через це виникають труднощі у кваліфікації правопорушень та в обранні адекватних заходів реагування. Крім того, існують прогалини в питаннях міжвідомчої взаємодії правоохоронних і контролюючих органів, що значно ускладнює процес виявлення, фіксації та документування корупційних правопорушень у сфері охорони здоров'я.

Окремої уваги заслуговує проблема недостатньої ефективності механізмів контролю за діяльністю медичних установ та реалізації закупівель лікарських засобів і обладнання. Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.12.2021 № 921 затверджено Положення про впровадження механізмів заохочення викривачів та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних правопорушень. Це сприяє активізації громадського контролю та залученню громадян до боротьби з корупцією в медичній сфері [3]. Недосконалість внутрішніх процедур аудиту та контролю, слабка координація дій між медичними установами, контролюючими органами та правоохоронними структурами створюють умови для систематичних зловживань, а також ускладнюють швидке та об'єктивне виявлення корупції.

Процес автономізації закладів охорони здоров'я відкриває нові можливості для підвищення ефективності їхньої діяльності, але водночас може містити корупційні ризики. Господарська діяльність таких закладів потребує впровадження прозорих процедур та механізмів внутрішнього контролю для запобігання можливим зловживанням [4].

Отже, аналізуючи окреслені проблеми, можна стверджувати, що подальше вдосконалення юридичної відповідальності за корупцію в медичній сфері має стати одним із пріоритетних напрямів державної політики України. Це потребує розроблення і

впровадження конкретних заходів, спрямованих на чітке нормативне регулювання, удосконалення процедур контролю, моніторингу та притягнення до відповідальності осіб, причетних до корупційних схем. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18.09.2023 № 1645 затверджено Антикорупційну програму на 2023–2024 роки, яка передбачає впровадження заходів щодо запобігання корупції, зокрема у сфері державних закупівель, управління персоналом та надання медичних послуг [5]. Важливим є також врахування міжнародного досвіду та його адаптація до українських реалій, що може сприяти формуванню більш ефективної та дієвої системи протидії корупції у сфері охорони здоров'я. Міністерство охорони здоров'я України забезпечує можливість громадянам повідомляти про корупційні правопорушення через офіційний вебсайт. Така практика сприяє підвищенню прозорості та залученню громадськості до процесу боротьби з корупцією в медичній сфері [6].

Однією з найбільш поширених форм корупційних правопорушень у сфері охорони здоров'я в Україні є неправомірна вигода, яка часто проявляється у вигляді неофіційних платежів за отримання певних медичних послуг, прискорення черги на лікування, чи забезпечення належного рівня уваги з боку медичного персоналу. Подібні випадки мають негативний вплив не тільки на матеріальне становище громадян, а й сприяють формуванню стійких негативних стереотипів стосовно всієї медичної системи країни, підриваючи її авторитет і довіру громадян.

У примітці до статті 45 Кримінального кодексу України (ККУ) наведено перелік злочинів, які вважаються корупційними. Серед них: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (стаття 191); зловживання владою або службовим становищем (стаття 364); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (стаття 368); зловживання впливом (стаття 369) та інші [7].

Окрім кримінальної відповідальності, законодавством України передбачена адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення. Зокрема, Кодекс України про адміністративні правопорушення містить статті, що встановлюють відповідальність за порушення обмежень щодо використання службового становища, сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, одержання подарунків, порушення вимог фінансового контролю тощо [8].

Закон України «Про запобігання корупції» встановлює обмеження для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щодо використання службових повноважень чи свого становища з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [9].

Стаття 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язує суб'єктів декларування подавати декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру. Неподання або несвоєчасне подання такої декларації, а також подання завідомо недостовірних відомостей тягне за собою адміністративну або кримінальну відповідальність [10].

Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за незаконне звільнення працівника або інше грубе порушення законодавства про працю у зв'язку з повідомленням ним як викривачем про вчинення іншою особою корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення. Такі дії караються штрафом або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [11].

Не менш важливим аспектом корупції в охороні здоров'я є зловживання у сфері державних закупівель. Це питання набуло особливої актуальності в умовах реформування системи охорони здоров'я та збільшення обсягів фінансування медичних закладів з державного та місцевих бюджетів. Недобросовісні учасники процедур закупівель, користуючись прогалинами в законодавстві та недостатньо прозорими процедурами тендерних торгів, штучно завищують ціни, закуповують низькоякісні лікарські засоби або обладнання, що безпосередньо позначається на якості медичних послуг і здоров'ї громадян. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28.04.2023 № 804 утворено робочу групу з оцінювання корупційних ризиків у діяльності МОЗ, що свідчить про прагнення відомства системно підходити до виявлення та мінімізації корупційних ризиків [12].

Проблема ефективності юридичної відповідальності за такі правопорушення посилюється недосконалістю роботи правоохоронних і контролюючих органів. Часто має місце неузгодженість дій різних правоохоронних структур, слабка координація між антикорупційними органами та органами, що здійснюють державний аудит і внутрішній контроль у закладах охорони здоров'я. Крім того, складність процедури доказування фактів корупції, високий рівень латентності таких правопору-

шень та небажання громадян активно взаємодіяти з правоохоронними органами через недовіру до останніх, суттєво ускладнюють розслідування корупційних схем у цій сфері.

Важливу роль у вирішенні цих проблем відіграє вдосконалення нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності за корупцію. Це передбачає усунення прогалин у законодавстві, уточнення критеріїв кваліфікації корупційних злочинів, посилення санкцій за корупційні правопорушення, а також підвищення прозорості процедур державних закупівель у сфері медицини. Не менш важливим є посилення інституційної взаємодії та координації між антикорупційними та правоохоронними органами.

Таким чином, проблема юридичної відповідальності за корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я потребує комплексного підходу до її вирішення, що передбачає як удосконалення нормативно-правової бази, так і підвищення ефективності державного контролю та аудиту. Враховуючи соціальну значущість медичної сфери, вкрай необхідно розробити такі механізми юридичної відповідальності, які б ефективно попереджували, виявляли та карали за корупцію, сприяючи тим самим відновленню довіри громадян до системи охорони здоров'я України.

Окремим напрямом вирішення зазначеної проблеми має стати удосконалення механізму координації між органами публічного управління, правоохоронними структурами та спеціалізованими антикорупційними інституціями. Практика свідчить, що сьогодні спостерігається значний розрив у взаємодії між цими суб'єктами, що створює сприятливе середовище для уникнення відповідальності порушниками. Тому особливу увагу слід приділити створенню ефективних процедур обміну інформацією та оперативної співпраці між антикорупційними, правоохоронними органами та керівництвом медичних закладів.

Важливу роль у подоланні корупції має також зіграти активне впровадження внутрішнього аудиту та контролю у медичних закладах, що дозволить своєчасно виявляти та запобігати корупційним ризикам ще на початкових етапах. Розробка та впровадження ефективних антикорупційних програм та стратегій у закладах охорони здоров'я, чітке визначення зон відповідальності керівників і персоналу, а також систематичний моніторинг їх виконання може суттєво знизити рівень корупційних проявів.

Крім цього, для підвищення ефективності юридичної відповідальності необхідна активізація правопросвітницької діяльності, яка

спрямована на формування в медичних працівників та пацієнтів нульової толерантності до корупції. Підвищення рівня правової культури та свідомості серед населення здатне стимулювати активну участь громадян у викритті корупційних проявів, що дозволить правоохоронним органам отримувати більше інформації про можливі правопорушення та, відповідно, швидше реагувати на них.

Також необхідно враховувати міжнародний досвід щодо юридичної відповідальності за корупційні діяння у сфері охорони здоров'я, особливо досвід країн Європейського Союзу, які мають напрацьовані ефективні механізми протидії корупції. Адаптація та впровадження такого досвіду в українські правові реалії може значно підвищити ефективність боротьби з корупцією у медичній сфері.

Таким чином, комплексне вирішення проблеми юридичної відповідальності за корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я повинно стати одним із ключових пріоритетів державної політики України. Реалізація запропонованих заходів дозволить підвищити прозорість та ефективність функціонування медичних закладів, забезпечити справедливе притягнення винних осіб до відповідальності, а також сприяти загальному зміцненню правопорядку та довіри громадян до системи охорони здоров'я. Це, своєю чергою, стане важливим кроком на шляху до подолання корупції як суспільно небезпечного явища та створення умов для сталого розвитку галузі.

Також важливим є системне проведення аналізу судової практики з притягнення до юридичної відповідальності за корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я, що дасть змогу виявити найбільш поширені недоліки та слабкі місця в застосуванні відповідних правових норм. Саме на основі такого аналізу можна визначити пріоритетні напрями удосконалення чинного законодавства, внести необхідні зміни у нормативно-правові акти, які регулюють питання корупції у медичній галузі, а також забезпечити належну судову практику у цій сфері.

Не менш значущим є питання удосконалення механізмів взаємодії органів державної влади із громадськістю. Саме громадянське суспільство, будучи активним суб'єктом антикорупційної діяльності, здатне ефективно контролювати процеси, що відбуваються у медичних закладах, звертати увагу компетентних органів на порушення антикорупційного законодавства та сприяти їх швидкому і належному розслідуванню. Водночас, держава має створити дієві механізми захисту осіб, які повідом-

ляють про корупційні правопорушення (викричачів), гарантувати їх правову та соціальну підтримку, а також захистити від можливого переслідування або негативних наслідків у професійній діяльності.

Отже, створення цілісного, дієвого та прозорого механізму юридичної відповідальності у сфері охорони здоров'я потребує комплексних змін, які включають правове регулювання, організаційні, інформаційні, соціальні та освітні заходи. Лише такий підхід дозволить не тільки суттєво знизити рівень корупції у цій життєво важливій сфері, але й забезпечить ефективність та сталість державної політики у сфері охорони здоров'я, сприяючи зростанню довіри суспільства до державних інститутів і формуванню правового та соціально відповідального середовища.

Висновок. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я є однією з ключових складових антикорупційної політики держави та має виняткове значення для забезпечення якості медичних послуг та захисту прав пацієнтів. Проведений аналіз свідчить, що актуальність зазначеної проблеми зумовлена високою суспільною небезпекою корупційних проявів, які не лише завдають значних економічних збитків державі, але й призводять до погіршення стану здоров'я громадян, руйнування моральних орієнтирів у суспільстві, а також суттєво знижують довіру до державних органів та системи охорони здоров'я загалом.

Водночас існуючі механізми притягнення до юридичної відповідальності за корупційні правопорушення у сфері охорони здоров'я характеризуються певними недоліками та потребують удосконалення. Насамперед це стосується недостатньої чіткості та узгодженості положень чинного законодавства, що часто призводить до ускладнення процесу кваліфікації корупційних діянь і, відповідно, створює умови для уникнення відповідальності винними особами. Крім того, недосконалість організаційних та процедурних аспектів роботи контролюючих і правоохоронних органів, слабка координація між ними, недостатня прозорість у діяльності медичних закладів суттєво знижують ефективність боротьби з корупцією.

У цьому контексті перспективними напрямками удосконалення системи юридичної відповідальності за корупційні правопорушення у медичній сфері є вдосконалення законодавчого забезпечення, зокрема усунення правових прогалин, чітке визначення складів корупційних правопорушень, підвищення прозорості та ефективності механізмів дер-

жавного контролю й аудиту. Важливе значення матиме також впровадження сучасних цифрових інструментів, що дозволять підвищити якість доказової бази, сприятимуть оперативності розслідування та полегшать взаємодію державних органів у боротьбі з корупцією.

Таким чином, вирішення вказаних проблем дозволить значно зменшити рівень корупції у медичній сфері, забезпечити реальне притягнення до відповідальності осіб, які вчинили корупційні правопорушення, та створити належні умови для подальшого ефективного розвитку галузі охорони здоров'я України. Подальші дослідження у цьому напрямі повинні бути спрямовані на деталізацію та практичну імплементацію рекомендацій, що дадуть змогу забезпечити високий рівень правової захищеності як пацієнтів, так і працівників медичних установ, а також зміцнити довіру суспільства до державної влади у сфері охорони здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міністерство охорони здоров'я України. Антикорупційна програма Міністерства охорони здоров'я України на 2023–2024 роки. URL: <https://moz.gov.ua/antikorupcijna-programa-moz-ukraini> (дата звернення: 11.09.2024).
2. Кабінет Міністрів України. Верховенство права та боротьба з корупцією. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/borotba-z-korupciyeyu> (дата звернення: 11.09.2024).
3. Міністерство внутрішніх справ України. Запобігання корупції. URL: <https://health.mvs.gov.ua/chernihiv/pro-nas/zapobigannia-korupciyi> (дата звернення: 11.09.2024).
4. U-LEAD з Європою. Автономізація закладів охорони здоров'я: можливості та ризики. URL: <https://www.u-lead.org.ua/news/342> (дата звернення: 11.09.2024).
5. Міністерство охорони здоров'я України. Повідомити про корупцію. URL: <https://moz.gov.ua/uk/povidomiti-pro-korupciyu> (дата звернення: 11.09.2024).
6. Міністерство охорони здоров'я України. Оцінка корупційних ризиків у діяльності МОЗ. URL: <https://moz.gov.ua/antikorupcijna-programa-moz-ukraini> (дата звернення: 11.09.2024).
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11.09.2024).
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 11.09.2024).
9. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 11.09.2024).
10. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 11.09.2024).

11. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20> (дата звернення: 11.09.2024).

12. Національне агентство з питань запобігання корупції. Виконання заходів Державної

антикорупційної програми у сфері охорони здоров'я та соціального захисту. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/sfera-ohorony-zdorov-ya-ta-sotsialnyy-zahyst-vykonannya-zahodiv-derzhavnoi-antukoruptsiynoi-programy/> (дата звернення: 11.09.2024).